

УДК 342

Андрій Новицький,*докт. юрид. наук, професор,
професор кафедри цивільного права і процесу
Університету державної фіскальної служби України***Олександр Дяковський,***аспірант
Університету державної фіскальної служби України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ БАЗ ДАНИХ, ЩО МІСТЯТЬ ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ

Стаття присвячена аналізу правового регулювання баз персональних даних, державної реєстрації баз персональних даних. Здійснюється дослідження цього питання з урахуванням генезису розвитку Закону України «Про захист персональних даних». Пропонується внесення відповідних змін до механізму захисту персональних даних в Україні та реєстрації баз персональних даних.

Ключові слова: база персональних даних, правове регулювання, стан регулювання, база даних, реєстрація баз персональних даних, генезис розвитку, захист баз персональних даних, унесення змін до законодавства, поновлення у сфері реєстрації баз персональних даних, шляхи вдосконалення правового врегулювання.

Постановка проблеми. З розвитком суспільства та держави спостерігається накопичення інформації в різних сферах діяльності в підприємствах, установах організаціях. Зокрема, в трудовій, медичній, економічній, навчальних та інших сферах. Накопичення інформації в паперовому чи електронному вигляді сприяє її систематизації й логічному узгодженню з єдиною метою пошуку інформації за певними пошуковими запитом чи алгоритмами. Постійне розширення інформації сприяє формуванню баз даних, у тому числі баз персональних даних, що утворюють сукупність інформації з елементом оброблення інформації про фізичних осіб, регулюються Законом України «Про захист персональних даних». Проте за наявності спеціального Закону питання правового регулювання інформаційних баз даних, що містять персональні дані, залишається дискусійним, що породжує актуальність теми дослідження.

Проаналізувавши Закон України «Про захист персональних даних», що надає поняття бази персональних даних і регулює коло суспільних відносин у сфері захисту персональних даних, наукові погляди дослідників і юристів-практиків, ми виявили неефективність правового регулювання інформаційних баз даних, що містять персональні дані. Крім того, недостатньо врегульовано спадкування права на бази персональних даних, відсутня реєстрація баз персональних даних і ведення відповідного реєстру.

Урегулювання на законодавчому рівні цих проблем дасть можливість визнання на державному рівні державної реєстрації баз персональних даних з видачею підтверджувального документа проведення реєстрації, що породжувало правову охорону та контроль щодо вчинення правопорушень у цій сфері та, як наслідок, зменшення захисту прав за відсутності їх порушення.

Проблема персональних даних завжди була та залишається об'єктом підвищеної уваги науковців і юристів. Сучасні дослідники приділяють значну увагу проблемним питанням захисту персональних даних. Серед них варто відзначити Г.О. Андрощука, Ю.М. Батутіна, В.М. Брижко, О.В. Кохановську, В.М. Лопатіна, Р.Б. Шишку та інших. Кожен із них зробив внесок у вивчення й дослідження персональних даних, але проблема правового регулювання інформаційних баз даних, що містять персональні дані, потребує подальшого опрацювання.

Метою статті є висвітлення проблеми правового регулювання інформаційних баз даних, що містяться в Законі України «Про захист персональних даних», розроблення пропозицій у цій сфері щодо ефективного правового врегулювання категорії «база персональних даних».

Для досягнення поставленої мети необхідно виділити такі завдання: дослідити правове регулювання бази персональних даних, проаналізувати поняття «база даних» і «база персональних даних», запропонувати шляхи вдосконалення правового регулювання реєстрації баз персональних даних.

Виклад основного матеріалу. З метою захисту персональних даних Верховною Радою України 01.06.2010 прийнято Закон України «Про захист персональних даних», що закріплює базові способи захисту персональних даних і містить термінологічний аспект спеціальних термінів для врегулювання кола суспільних відносин у цій сфері. Як убачається зі структури цього Закону, він містить термінологічний аспект, що надає нам розуміння спеціальних термінів. Серед них заслуговує на увагу визначення бази персональних даних.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних», база персональних

даних – іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних [2].

З аналізу запропонованого терміна «база персональних даних» убачається, що він містить структурний елемент – базу даних, що в сукупності призводить до формування бази персональних даних. За таких обставин виникає необхідність дослідження понять «база даних» і «база персональних даних» з метою ефективного розкриття мети й завдання, що висвітлюються в статті.

У пункті 17 преамбули Директиви 96/9 Європейського Союзу «Про правовий захист баз даних» зазначено, що базою даних варто розуміти таке, що включає літературні, художні, музичні чи інші зібрання творів або зібрання інших матеріалів, таких як тексти, звуки, образи, цифри, факти й дані, враховуючи, що воно має охоплювати зібрання незалежних робіт, даних чи інших матеріалів, які систематично або методично упорядковані й до яких може бути отримано окремий доступ [4].

В інформатиці базу даних розглядають як організовану сукупність блоків інформаційних елементів, представлених на друкованих носіях, призначених і придатних для оперативного вирішення користувальницьких, службових та інших завдань [6, с. 60].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», база даних (копіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації в довільній формі, в тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, складові частини якої є доступними індивідуально й можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів [3].

З наведених визначень «база даних» і «база персональних даних» можна стверджувати, що база даних за своєю правовою природою є ширшим поняттям, ніж база персональних даних, включає сукупність взаємопов'язаних і систематизованих загальних елементів, що в сукупності утворюють базу даних. У свою чергу, база персональних даних включає тільки окремий вузлий напрям – персональні дані. За таких обставин база даних як ширше поняття може включати персональні дані в сукупності з іншими елементами, а база персональних даних – тільки сукупність даних у сфері оброблення даних фізичних осіб.

База персональних даних, відповідно до Закону України «Про авторські та суміжні права», включає творчий внесок і містить правову охорону автора, а Закон України «Про захист персональних даних» не містить творчого внеску автора та потребує правової охорони шляхом реєстрації бази персональних даних і ведення відповідного реєстру. З метою визначення механізму правової охорони баз персональних даних виникає необхідність дослідження розвитку та запровадження реєстрації баз персональних даних.

Як свідчить генезис розвитку бази персональних даних, із моменту набрання чинності Законом України «Про захист персональних даних», а саме з 2011 року, введено обов'язкову реєстрацію баз персональних даних.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про захист персональних даних», котра викладена в редакції Закону від 01.06.2010, база персональних даних підлягає державній реєстрації шляхом унесення відповідного запису уповноваженим державним органом з питань захисту персональних даних до Державного реєстру баз персональних даних [2].

На виконання ст. 9 Закону України «Про захист персональних даних» реєстрація персональних даних здійснювалася Державною службою України з питань захисту персональних даних, котра створена 06.04.2011 Указом Президента України «Про Положення про Державну службу України з питань захисту персональних даних» № 390/2011 [5].

Зі змісту цього положення випливає, що Державна служба з питань захисту персональних даних мала статус центрального органу виконавчої влади та здійснювала основні повноваження щодо узагальнення практичного застосування законодавства з питань захисту персональних даних, розробляла пропозиції щодо поліпшення цієї сфери регулювання, розглядала скарги, звернення, повідомлення щодо порушення законодавства у сфері персональних даних, складала протоколи про адміністративні правопорушення та здійснювала реєстрацію баз персональних даних, організувала ведення Державного реєстру баз персональних даних, видавала витяги і свідоцтва про реєстрацію баз персональних даних.

Отже, накопичена інформація про працівників компанії, або контрагентів суб'єктів господарювання, або клієнтів банку в електронному вигляді була систематизована з метою пошуку відповідної інформації, утворювала базу персональних даних з елементом використання інформації про фізичну особу, що призводило до необхідності здійснення державної реєстрації цієї бази спеціальним органом державної влади.

Саме факт реєстрації та наявності видачі відповідного свідоцтва здійснював охорону персональних даних у формі бази даних і, як наслідок, забезпечував виключення порушення в цій сфері щодо незаконного використання даних про фізичну особу. Адже за наявності відповідного реєстру ми можемо отримати витяги з бази персональних даних, що давало можливість прослідкувати за обігом інформації, котра містилася в даних базах, і відстежити законність отримання цієї інформації у формі витягу з реєстру.

01.01.2014 Закон України «Про захист персональних даних» прийнятий у новій редакції на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних».

Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про захист персональних даних», що викладена в ре-

дакції Закону від 01.01.2014, володілець персональних даних повідомляє Уповноваженого про оброблення персональних даних, яке становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, упродовж тридцяти робочих днів із дня початку такого оброблення. Види оброблення персональних даних, яке становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, і категорії суб'єктів, на яких поширюється вимога щодо повідомлення, визначаються Уповноваженим [2].

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про захист персональних даних», що викладена в редакції Закону від 01.01.2014, контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють такі органи: Уповноважений Верховної Ради з прав людини та суди.

Із системного аналізу внесених змін до ст. ст. 9 і 22 Закону України «Про захист персональних даних» випливає, що обов'язковість реєстрації баз персональних даних замінено на повідомлення про оброблення персональних даних і здійснено заміну суб'єкта захисту персональних даних, а саме замінено Державну службу України з питань захисту персональних даних на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» у чинній редакції, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має повноваження: 1) отримувати пропозиції, скарги й інші звернення фізичних і юридичних осіб з питань захисту персональних даних і приймати рішення за результатами їх розгляду; 2) проводити на підставі звернень або за власною ініціативою виїзні та безвиїзні, планові, позапланові перевірки володілців або розпорядників персональних даних у порядку, визначеному Уповноваженим, із забезпеченням відповідно до закону доступу до приміщень, де здійснюється оброблення персональних даних; 3) отримувати на свою вимогу й мати доступ до будь-якої інформації (документів) володілців або розпорядників персональних даних, які необхідні для здійснення контролю за забезпеченням захисту персональних даних, у тому числі доступ до персональних даних, відповідних баз даних чи карток, інформації з обмеженим доступом; 4) затверджувати нормативно-правові акти у сфері захисту персональних даних у випадках, передбачених цим Законом; 5) за підсумками перевірки, розгляду звернення видавати обов'язкові для виконання вимоги (приписи) про запобігання порушенням або усунення порушень законодавства про захист персональних даних, у тому числі щодо зміни, видалення або знищення персональних даних, забезпечення доступу до них, надання чи заборони їх надання третій особі, зупинення або припинення оброблення персональних даних; 6) надавати рекомендації щодо практичного застосування законодавства про захист персональних даних, роз'яснювати права й обов'язки відповідних осіб за зверненням суб'єктів персональних даних, володілців або розпорядників персональних даних, структурних під-

розділів або відповідальних осіб з організації роботи із захисту персональних даних, інших осіб; 7) взаємодіяти зі структурними підрозділами або відповідальними особами, які, відповідно до цього Закону, організують роботу, пов'язану із захистом персональних даних під час їх оброблення; оприлюднювати інформацію про такі структурні підрозділи та відповідальних осіб; 8) звертатися з пропозиціями до Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо прийняття або внесення змін до нормативно-правових актів із питань захисту персональних даних; 9) надавати за зверненням професійних, самоврядних та інших громадських об'єднань чи юридичних осіб висновки щодо проектів кодексів поведінки у сфері захисту персональних даних і змін до них; 10) складати протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності й направляти їх до суду у випадках, передбачених законом; 11) інформувати про законодавство з питань захисту персональних даних, проблеми його практичного застосування, права й обов'язки суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними; 12) здійснювати моніторинг нових практик, тенденцій і технологій захисту персональних даних; 13) організовувати й забезпечувати взаємодію з іноземними суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними, у тому числі у зв'язку з виконанням Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних і Додаткового протоколу до неї, інших міжнародних договорів України у сфері захисту персональних даних; 14) брати участь у роботі міжнародних організацій із питань захисту персональних даних [2].

Отже, варто зазначити, що Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має чотирнадцять блоків повноважень у сфері захисту персональних даних. Основні повноваження спрямовані на проведення планових і позапланових перевірок, розроблення рекомендацій щодо практичного застосування законодавства у сфері захисту персональних даних, взаємодії з органами структурними підрозділами та відповідальними особами й іншими органами державної влади, складення протоколів щодо порушення законодавства у сфері захисту персональних даних, взаємодії з іноземними суб'єктами щодо виконання конвенцій і міжнародних договорів.

У свою чергу, під час унесення змін до Закону України «Про захист персональних даних» блок повноважень щодо реєстрації баз персональних даних і ведення Державного реєстру баз персональних даних від Державної служби у сфері захисту персональних даних до Уповноваженого Верховної Ради України переданий не був, що свідчить про те, що станом на сьогодні питання реєстрації баз персональних даних і ведення відповідного реєстру достатнім чином не врегульовані чинним вітчизняним законодавством.

Відсутність спеціально визначеної норми у сфері реєстрації баз персональних даних при-

зводить до можливості вільного використання, обміну чи продажу даних баз без згоди носіїв персональних даних. Адже за відсутності відповідної реєстрації неможливо встановити творця бази персональних даних і порушника закону.

Крім того, нездійснення відповідної реєстрації впливає на неможливість спадкування права на базу персональних даних. Відповідно до ст. 1218 Цивільного кодексу України, до складу спадщини входять усі права й обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини та не припинилися внаслідок його смерті [1].

Так, з метою встановлення складу спадщини нотаріусу необхідно встановити обсяг спадкового майна. У цьому випадку нотаріус повинен направити запити з метою встановлення права на спадкування прав та обов'язків. За відсутності Державного реєстру баз персональних даних неможливо буде встановити творця бази даних та отримати цю інформацію з реєстру, що потягне за собою отримання відмови у видачі свідоцтв щодо права спадкування на базу персональних даних.

За таких обставин необхідне законодавче врегулювання проблеми реєстрації баз персональних даних і ведення Державного реєстру баз персональних даних. Передання додаткових повноважень Уповноваженому Верховної Ради з прав людини призведе до завантаження цього органу, оскільки Уповноважений Верховної Ради України є одним суб'єктом, котрий відповідно до своїх повноважень діє по своїй території України, жодні додаткові департаменти чи управління по областях не створені, що ускладнює роботу в цій сфері. Крім того, повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини слугують для захисту прав громадян, а не проведення відповідної реєстрації баз персональних даних.

На нашу думку, цілком логічним є внесення змін до Закону України «Про захист персональних даних» щодо передання повноважень стосовно ведення реєстру баз даних і здійснення відповідної реєстрації суб'єктам господарювання, котрі будуть діяти на підставі відповідного свідоцтва про право на зайняття діяльністю у сфері реєстрації баз персональних даних, що оптимізувало б роботу в цій сфері.

Відповідна обставина щодо передання повноважень відображена в Законі України «Нотаріат», згідно з яким дозволено діяльність державних і приватних нотаріусів, Законі України «Про здійснення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», яким дозволено діяльність державних і приватних реєстраторів, Законі України «Про виконавче провадження», відповідно до якого здійснюють свою діяльність як державні, так і приватні виконавці.

Необхідність надання повноважень суб'єктам господарювання також відображена в позиції Т.А. Обуховської, котра зазначає, що основною механізмом практичного регулювання процесів захисту персональних даних

повинна бути встановлена Законом система взаємопов'язаних організаційних заходів на базі ліцензування діяльності й реєстрації баз персональних даних. Ліцензування роботи з персональними даними є найважливішим засобом захисту від несанкціонованого збирання та поширення персональних даних [7, с. 103].

Висновки

Розглянувши поняття правового регулювання інформаційних баз даних, що містять персональні дані, ми можемо зазначити, що Закон України «Про захист персональних даних» потребує внесення змін у частині правової охорони баз персональних даних шляхом запровадження обов'язкової реєстрації та формування Єдиного державного реєстру баз персональних даних.

З метою зменшення оптимізації навантаження на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини пропонується надати повноваження у сфері реєстрації баз персональних даних і ведення Єдиного державного реєстру суб'єктам господарювання юридичних осіб або фізичним особам-підприємцям (самозайнятим особам), котрі в процесі своєї діяльності отримали свідоцтво на право здійснення діяльності у сфері реєстрації баз персональних даних і здійснювали ведення Єдиного державного реєстру баз персональних даних. За таких обставин унесення цих змін до Закону дасть можливість належної охорони баз персональних даних, визначення розпорядників і творців баз персональних даних, що надалі надасть повну та детальну інформацію про суб'єктів використання цієї інформації, дасть можливість здійснити відповідну перевірку та притягнути винних осіб за порушення Закону України «Про захист персональних даних».

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-12 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
4. Про правовий захист баз даних : Директива 96/9 ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11.03.1990 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
5. Про Положення про Державну службу України з питань захисту персональних даних : Указ Президента України від 06.04.2011 № 390/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 28. – Ст. 1160.
6. Воройський Ф.С. Информатика. Новый систематизированный толковый словарь / Ф.С. Воройский. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Физматлит, 2003. – 60 с.
7. Обуховська Т. Класифікація персональних даних та режиму доступу до них / Т. Обуховська // Механізм державного управління. – 2012. – С. 103.

Статья посвящена анализу правового регулирования баз персональных данных, государственной регистрации баз персональных данных. Осуществляется исследование данного вопроса с учетом генезиса развития Закона Украины «О защите персональных данных». Предлагается внесение соответствующих изменений в механизм защиты персональных данных в Украине и регистрации баз персональных данных.

Ключевые слова: база персональных данных, правовое регулирование, состояние регулирования, база данных, регистрация баз персональных данных, генезис развития, защита баз персональных данных, внесение изменений в законодательство, полномочия в сфере регистрации баз персональных данных, пути совершенствования правового регулирования.

The article is devoted to the analysis of legal regulation of personal data bases, state registration of personal data bases. In this article, the study of this issue is carried out taking into account the genesis of the Law of Ukraine "On the Protection of Personal Data". It is proposed to introduce appropriate amendments to the mechanism for the protection of personal data in Ukraine and the registration of personal data bases.

Key words: database of personal data, legal regulation, state of regulation, database, registration of personal data bases, genesis of development, protection of personal data bases, amendments to legislation, powers in the field of registration of personal data bases, ways to improve legal regulation.

